
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

FEHÉR FERENCRE EMLÉKEZVE

FEHÉR FERENC
KISANTOLÓGIÁJA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
B O R I I M R E

TISZA-PARTI VALLOMÁSOK

12.
Virág miért lettél?
Világ, mivé tettél?
Mit érhetsz magad?

Tested vájt fűzfateknő,
sorsod magábarejtő...
Terülj hát hanyatt!

Volt egy nagy tartozásod,
a mindenhez-tartozásod;
még sincsen hazád...

Innen már ki nem marnak,
itt már rothadni hagynak;
ez végleges hazád...

Zenta, 1957. aug. 26-27.

ÚJVIDÉKI KÉPESLAP

Nyirkos, szűk utcamederben elsüllyedt világ.
Rozsdás pléhdoboz: régi villamos.
Vesztegel lyukasan.

Az üveg mögött meredt szardéniák –
rég halott utasok.
A part: szurtos bérházfalak.
Lengő plakát.
Lemondott koncert.
Bánat,
melyet a bácskai ég vizének
lusta hulláma mos.

Újvidék, 1955. márc. 24.

BÁCSKAI TÁJKÉP

Tarlók közt szikrázó betonút,
beleszalad a nyárba.
Kétoldalt elhagyott asszonyok:
egy-egy hó-karú nyárfa.

Úton kisfiú mendegél.
Mezítelen a lába.
Fönről az égből éppolyan,
mintha egy helyben állna.

Újvidék, 1955. júl. 25.

HARC

Kegyetlen böllér dobd el a késed
Ne csontozd le az ujjaimat
Fekete tóknén halk remegések
Hagyd meg nekem az ujjaimat

Kegyetlen böllér mutasd a késed
Tanítsd meg ölni az ujjaimat
Fekete tóknén halk remegések
Táncoltatják az ujjaimat

Kegyetlen böllér villantsd a késed
 Próbáld hát elvenni ujjaimat
 Fekete tőkén halk remegések
 Csonkjai valaki ujjainak

Újvidék, 1957. jan.

A TANYASARKON

Egy kisgyerek port őröl a tanyasarkon.
 Lélegzetfojtva lesem.
 Nézem, mint pereg alá sorsom
 a sovány kis tenyereken.

Bamba szárnyasok, lapító eb,
 s egy eldobott, rossz fazék veszik körül.
 Halálos panasszal néz rám
 játékának felhője mögül.

Zobnatica, 1957. márc. 13.

LAKODALMI FÉNYKÉP

Az utca megállt. Kép a templom után.
 Kontyok. Villás bajuszok. Hetykén rám néz
 a potykaszájú, hangja-vesztett násznép.
 A vőlegény fehér kesztyűt fog sután.

Dús olasz csipke a menyasszonyruhán.
 Bodorított kis koszorúslány. Épp
 nagyot kortyint egy hosszú-flaskós hátvéd.
 Árokszélen sír a kendős délután.

A kép gazdájával zárul a keret:
 Násznagy. Hordóhas. Jól működő belek.
 Az örök emlék lencséjébe mered...

Fölötte tintaceruzával csillag.
Egy boltajtón sallangos ostorszíjak.
(Ezerkilencszázhatvankettőt írnak.)

Újvidék, 1962. ápr. 5.

ARANYKACSA

Aranykacsa a jégen
Jobb volt neked a vízen
Nád rejtett réti szárnyék
Susogó szép világvég

Felhőfodorrá váltál
Földi hazádra vágytál
Lennél kalász a pártán
Úszó aranyszivárvány

Lettél magadnak oltár
Mégis másért lobogtál
Olvadt aranyban márvány
Mégsem mégsem szivárvány

Rangosabb hét királynál
Várt sosemvolt királylány
Voltál tündöklő fácán
Mégsem mégsem szivárvány

Voltál mindig csak voltál
Ez itt a végső oltár
Dermedt jég már a vermed
Arcodon patkók pengnek

Aranykacsa a jégen
Szivárvány hét színében
Csillogtassátok úgy ni
Ki tud nagyobbat rúgni!

Újvidék, 1962. dec. 10.

GYERTYALÁNG

Laboda libegő tánca
 eszterlánc egyszervolt lánc
 krajcárnyi mesefa-lomb

csalóka vertarany tálca
 álmoknak lidérces mása
 arany-tón fekete rönk

léleknek eleven álca
 emlékek cincogó nyárssa
 lilium gyökerű csönd

csillagok földi kis társa
 s mire lehetne fáklya
 lehelet-elfújta csonk

Újvidék, 1964. nov. 1.

AGYAG

Fájdalomtalan mélységek
 csigás halcsontporos őshüllős üledéke
 tavak lagúnák folyóágyások padmalyok és sírgödrök
 fájdalmakat elnyugtató ősvánkosa
 lánckapcsolódású ásványok
 kristályrácsos titoknémasága
 lehúzó utolsó ágy és végső fölismerés
 istenek meg vézna karú kisgyerekek álom-gyuracsa
 nap-lángba magma-kemencébe visszavágyódó öntudatlanságunk
 az őslény-eszmélés vízoxigénjét
 csak ezerfokos izzásunknak visszaadó makacsság
 örökkévalóságba meredt arcunk
 egyetlen átváltozási lehetőségünk
 Agyag

Teremtés képlékeny csodája is
 bunkózó szőrös kart
 kő kést szorító ujjakat

szelíd játékosságra rávezető ámulás
 halálba gémberedett gyerekkezecskébe
 babát sípot lovacskát elhelyező hit
 a továbbjátszás lehetőségének agyaghite
 pannóniai nirvánánk mészberakásos csonthamuja
 meséink griffjeinek röpte keleti urnákon
 lovak meg bikák gőzölgő vére görög templomok tájában
 római sírok agyaglámpásainak kocsonyás olaja
 korallvörös terra szigillaták szamoszi békéje
 asszír mázas téglák
 lépcsőzetesen égbe fölvezető álom-létrája
 keresztes vitézt homokba rogyasztó rodoszi korsók bora
 hit megnyugvás álom és lelkiismeret
 lánckapcsolódású genézise
 Agyag

Pápua gölöncséredények feketéje
 mezőtúri fazekasok füsttel égetett gyásza
 fénylő földhöz verdeső azonosság
 kőkori sírok festett agyagedényeinek
 svájci cölöpépítményeknek
 alföldi parasztházak festett falainak
 vas-oxidja
 fénylő földhöz verdeső azonosság
 egyazon leheletre vágyó
 Agyag

Fehér és kobaltkék
 tulipános izzású kályhák hamvadhatalan tüze
 narancsszín alapon kék rozettával
 kék alapon levélékítménnyel díszített címeres tálak történelme
 kislányderékről lehulló ruhácska látomás-karcsúsága
 székely bokályok
 ónmázás edények átlátszó szitakötőszárny-sárgája
 mérgező rézzöldje
 mangán ibolyája
 virágbokrétája
 szegfűje
 harangvirágja
 leveles szőlőfürtje
 kancsók kupák korsók bögrék és köcsögök

tengericsiga-suhogású öblössége
béke képzetét őriző törékeny csoda
Agyag

És asszonyujj varázstevése
vízmélyből támadó rémekkel szelídítő játék
kétszer tűzbe rakott álom-próbatevés
sámános anyafurfang
a kisgyerek álmát riasztó képzeteknek
ólomöntéses alakzatba dermesztő furfangja
a halálig játszadozás tűzláng lehetősége
a máz pórusokat jótékonyan eltömő
vigasz-kenőcse
néma kicsinyek mécszláng-értelmének
táplálása
a fájdalomtalan és hangtalan anyag
tapintható simogatható téphető gyúrható érzékletessége
asszonyujj varázstevése
Agyag

Újvidék, 1972. jan. 15.

CSÍGATÓ

Ferinek

BURÁNY BÉLA

Csak mint mikor az ég zörög
rémes robajjal bevág

aztán halkulón elgörög

Messze kék tájba simuló rettenet

Szelíden hullik göröngy göröngyre
most már ne félj
Földanya ölel

EMLÉKEK, VALLOMÁSOK, TANÚÁGTÉTELEK

B O R I I M R E

Előbb jelent meg prózai írása, mint verse, de előbb lett költő, mint prózaíró Fehér Ferenc. A szabadkai gimnázium nagydiákjának közli az akkor egyetlen magyar nyelvű irodalmi folyóirat, a *Híd*, *Józsi* című elbeszélését 1947 nyarán. Később is ír novellát, különösen 1960 után, s próbát tesz a hangjáték mellett a regény műfajában is: *A kőkecske titka* címmel ír ifjúsági regényt. Az eredendően lírikus elbeszélő műveiben sem cserélhet lelket: a szubjektivitás biztosságot és sikert ígérő körében mozog. Vonatkozik ez a tapasztalás közvetlenségére éppen úgy, mint a felfogás mikéntjére, az írói érdeklődés ama válfajára, amely elsősorban a mélyen lírikus alkotokat jellemzi. A szemlélet helyett az élmény elsőbbségének igénye, a *látott* és *ballott* történet papírra vetése jellemzi az epikus Fehér Ferencet. S mert novelláinak zöme abban az időszakban keletkezett, amikor a verseket is mély válságérzet járta át, amikor is a hagyományosnak nevezhető életforma bomlása, veszése és elvesztése okozta fájdalmat fejezte ki, ez keresi kifejezési formáját a novellákban, illetve a velük rokon más műfajokban. Az 1959-es *Mese a hét gombócról* című írása egyike ebből a szempontból a legjellemzőbbeknek: nem az élet, hanem az irodalom felől közelíti meg írónk a világot, a maga égető problémáiról beszél mind írói-eszmei, mind gyakorlati-elbeszélő vonatkozásokban: hogyan viszonyulni a változó világhoz és hogyan alakítani a narrációt, s lehetséges-e egyáltalán narráció azon az alapon, amelyet az író a magáénak tud. Akárcsak az elmúlt harminc évben, akkor is drámai módon éli meg a központi kérdésévé váló létélményét – a versek mellett és a versek után mindjobban, majd egészen egyértelműen a prózai műfajok változataiban is. A lírai világgép elemzésekor jeleztük Fehér Ferenc költészetében az elszakadás, a hűtlenség, a hűség, valamint a visszatérés motívumainak oly aktív jelenlétét a szülőföldre való *költői* viszonyulás ismérveként. A *Mese a hét gombócról* ennek a kérdésnek konkrét, egyben allegorikus megfogalmazása is – a fiatal író és a fiatal rendező dialógusa érdekes, következményeiben messzeható eszmei problémát fogalmazott meg s őrzött meg mindmáig. A két művészlélek

egymással versenyez a kérdésfelvetésben a szülőfölddel kapcsolatban, ami Fehér Ferenc esetében (de a legtöbb jugoszláviai magyar író esetében is) mindig a paraszti életforma fogalmával egyenlítődik ki – ma is, harminc évvel ezelőtt pedig különösképpen. Hogyan viszonyuljon ehhez a világhoz az író – nem volt akkoriban időszerűbb kérdése Fehér Ferencnek, holott lépten-nyomon a modernizmus kérdéseiben kellett állást foglalni, hiszen a hagyományos művészet-felfogások éppen akkor vívták utóvédharcaikat szerte Jugoszláviában. A valósághoz való viszony fogalmazódik meg tehát a *Mese a hét gombócról*ban is, pontosabban, az a kérdés, hogy *hogyan* viszonyuljon az író a paraszti élet valóságához és ama kor művészeti igényeihez, és lát-e „hazavezérlő csillagot” a feje felett, amely elvezetheti az írot a valósággal történő találkozások színhelyeire.

A hét gombócról szóló példázatban a rendező képviseli a vádat:

„Túlságosan elszakadtatok az élettől, köldökbámulók vagytok; úgy kaptok a pénzcsináló alkalmakon, mint a kutya a koncon, ahelyett, hogy hagynátok ezt a hivatalnok-életet, elvegyülnétek a népi életben és arról vallanátok írásaitokban...!”

A fiatal író a modern világ nevében próbálja elutasítani a rendező vádját:

„– Népi élet?... A falujárók ideje lejárt, barátom. A népi életből kivesszett a poézis. A szárkúp őszi kirakatmotívummá alacsonyodott, a dűloutak fölött trafóállomások zúgnak nekünk még szokatlan éneket; a juhász táskarádiójával telepszik a vasbeton távvezetékoszlopok tövébe, és úgy hallgatja Caterina Valentét. A mai életézés modernebb megnyilvánulásokat követel már az írótól...”

Ezek a bevezető futamok, s máris Fehér Ferenc írói aggodalmainak a közép-pontjába kerültünk, oda, ahonnan a prózaíró mindmáig nem lépett ki huzamosabb időre. „Ott kellett hagynom a falut, mert a falu ma még lehúz, eltemet!” – mondja a fiatal író, amire a rendező kérdéssel válaszol: „De visszajársz-e elég gyakran? Gyalogosan bevéve magad az életbe...” S következik az írot megleckézttetni akaró példázat a hét gombócról és a szegénységről modern falusi-paraszti történetként:

„Ismerek otthon, öregem, egy családot, ahol a gyerekek sosem laktak jól, pedig dolgos, serény emberek a szülők... A gyerekek anyja egyszer morzsás gombócot főzött, és szétporciózta, mint mindig... és az ő hét gombócát a lernibe... eltette, mert szaladnia kellett az ebédvel az urához, aki egy darabka kenyérral ment ki a földre kapálni... Még ráparancsolt a gyerekekre, hogy meg ne egyék, mire visszajön... Hazajött az asszony fáradtan, éhesen, megy a lernihez... Nyúl a szegényasszony a lábasért, kihúzza, és könnybe lábad a szeme: hiánytalanul megvolt mind a hét gombóc, éppen csak a pirított morzsa hiányzott róluk. Azt lenyalogatták az éhes kisgyerekek...”

Ezt a történetet kínálja fel az írónak a rendező, és az író meg akarja írni a halottakat, de egy „döntő élmény” hiányzik ihletéhez, s amikor ezt felismeri, döbb-

ben arra, hogy „hamis asszociációk” takarták el szemét a világ elől. Hazajárni, megmerülni a hétköznapi élet jelképes tengerében – ez lesz vezérlő eszméje, és ebből a hét gombócról szóló példázatban megfogalmazott élményből nő ki Fehér Ferenc prózai opusának legtekintélyesebb hányada, többek között naplójegyzeteinek az a gyűjteménye is, amelynek egy része *Hazavezérlő csillagok* című kötetében jelent meg 1970-ben. E feljegyzések folytatása az *Egyazon ég alatt* 1984-ben, s mellékterméke ifjúsági regénye is, a már említett *A kőkecske titka*.

Az eddig elmondottakból szinte egyértelműen következik, hogy Fehér Ferenc prózájának ihlető körülményei között első helyen az *utazás* áll, a „hazavezérlő csillag” képzet is az úton levést sugallja. Ő állítja majd évtizedekkel később, hogy a „barangolás a felnőtt ember igéje” – „benne van a felfedezés ígérete és ígérete is”. Az ilyen felfogású alkotó nyilvánvalóan nem lehet megmozgás, ismerkedés, a kapcsolatteremtés gesztusai nélkül, legyen szó emberekről, a mindennapi valóság alakjairól vagy írókról és irodalomról, s mi több: irodalmakról, mert Fehér Ferenc mintegy a vajdasági író szituációjából következően ki a sajátos, véleménye szerint elsősorban a vajdasági ég alatt élő írók külön feladatainak, a találkozásoknak, az ismerkedéseknek a sokaságát. Éppen ezért tartja jelentősnek szerencsésen megtalált kisprózai műfajait is, s helyezi azokat az írói alkotómunka kiemelt (lírában, regényben, drámában) realizálódó műfajjaival egy sorba, mondván, hogy ezek is egyenrangúak, ha az angazsáltságot nézzük, csak éppen műfaji természetük az, ami különbözik amazoktól.

A műfaji változatosság pedig nagyon is kézenfekvő. Maga írta egyik 1960 decemberében kelt írásában számba véve műfajait a következőket:

„A hevenyészett vagy gondos följegyzések nemcsak mindennapjaim mentőit. Menekülés, vigasz, önismeret és számadás, megcímzetlen levelek, soha el nem küldött üzenetek, vallomások és tanúságtételek; megnyilatkoztató beszélgetések helyett eláradó monológok, vagy az alkotó és kenyérkereső ember párbeszédei – mindez a pillanat és a körülmények reflexióiban, s mégis engem tükröznek, apró villanásaiból bármikor megvonhatom elfutó életem szintézisét...”

Szubjektív sorok az objektív világról – mondja naplói, feljegyzései, útijegyzetei, reflexiói, zsörtölődései, másokat is érzelmi körébe vonó monológjai sorában, amikor szól emberekről, tájakról vagy irodalmakról. Szubjektív látásról kell jegyzeteivel, följegyzéseivel kapcsolatosan beszélni, hiszen mint írta is, „magát a hangulatot” akarta mindig és mindenütt megragadni, s a hangulat legalább annyira vonatkozik az íróra, mint amennyire a valóságra. Hogy ne legyen ezzel kapcsolatban sem kétségünk, maga siet az olvasó segítségére, amikor írja: „Valamely tájat nem hozhatunk közelebb magunkhoz anélkül, hogy önamunkat ne adnánk hozzá. Nem tehetjük ezt akkor, ha hamis falusi idillek csábító vonzása helyett hóval betemetett életek téli valóságának megismerése in-

dít útnak.” Érthető tehát, hogy az *én* és a *világ* között áll, s tétovázik, amikor választania kell, nem tudja eldönteni, miről is beszéljen valójában, hiszen a világ csábítja, de a magára figyelmet is kedveli, választja ezért – ha csak szerét ejtheti – a szociográfia műfaját, amely biztosítani tudja kivételes ihletpillanatban a szociológiai megfigyelés és tényközlés, valamint a lírai viszonyulás összhangját. Falujáró beszámolóí, amikor lényegesen lát és mond rendre, ennek pecsétjét viselik magukon, mint például az 1970-es bánáti jelentései is – az én ezekben nem tolakodóan van jelen, hanem megelégszik az informátor mindig kíváncsi szerepével. Mert a szabályos és klasszikus újságműfaj, a riport, igazán nem a kenyere, sokkal inkább az a meditáció, amely magába tudja fogadni a valóság oly gazdag elemei mellett azt a csöppnyi lírát is, amely Fehér Ferencet eredendően jellemzi. Fő prózai műfaja egyértelműen a jegyzet, a naplóbejegyzés, a feljegyzés, az események nyomában haladó bizalmas veretű közlési forma, s lesz a *jegyzetfüzet* e figyelési mód elemi formája. Mozaiktechnikával állunk tehát szemben, és, mint írta egy kirándulóhely lélektanáról szóló elmélkedésében, „arcokat, felvillanó s örökre tovavesző életkeket próbálok magamnak »átmenteni« jegyzetfüzetembe”.

A legotthonosabban a falusi világban, a paraszti életforma még meglévő elemei között érzi magát, erről a világról vannak lényeges észrevételei és közölnivalói, miközben azt figyelni, milyen állapotban van ez az életforma, hogyan érzik magukat keretei között az emberek, s hogyan érzi magát maga az író. Egyik 1966-os feljegyzése vallomásértékű és fölöttébb jellemző:

„Nekünk is a kimozdulás a fontos. Az íróasztalszöglet csak a megtéréshez kell; a négyfalas szobaarányok után ezek a messze röpitő bácskai és bánáti asztallap-végtelenségek, s valahová, de mindig csak hazafelé indulások szabaduláserzete kell, a szállások és falvak »tetten ért« pillanataival, a lélekoldódásnak az a harmatvizével, amit azután egy hét leforgása alatt nem semlegesíthet a cikkíró éjszakák nikotiníze.”

A lélekoldódás, amelyről beszél a költő, nemegyszer egészen érzelmes tónusokat csal elő, vannak azután írói-újságírói beszámolóí főképpen kulturális eseményekről, amelyeket lelkesedés, a jó ügyért való kiállás jellemez, mert írójuk úgy hiszi, hogy küldetést teljesít írásával és közszereplésével. Emlékezései azonban a legmegragadóbbak, elsősorban azok a válfajai, amelyekben a személyesség szociográfiai közléssé fejlődik, amikor olyan ujjgyakorlatokban leli örömét, amelyekben a leírás hibátlan, legfeljebb be nem fejezett, mert a naplóíró, illetve a lejegyző, az utolsó vonásokat nem veti papírra. Végezetül pedig az emlékezések körében ott vannak az irodalmi élmények is: „Az irodalmi előzmények, az olvasmányélmények és történelmi vonatkozású képzettársítások lépten-nyomon beleszólnak a vándor utas valóságérzékelésébe, ha először jár olyan tájon, melyet már »ismer« a diákkor s a könyveket faló ifjúság olyannyira ellenőrizhetetlen világából.”

Sok az *irodalom* is Fehér Ferenc prózájában, s mi több: írói tevékenységének egy egészen nagy köre a lehető legszorosabban éppen ide kapcsolható: a műfordításoké és az irodalmi érdekű tanulmányoké. A műfordító és az irodalommagyarázó van itt együtt, s nyilván nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy Fehér Ferenc cikkeiből egy kis jugoszláv irodalomtörténetet lehetne összeállítani, műfordításainak vaskos kötetét, amely *A madár árnyéka* cím alatt jelent meg 1978-ban, akár ama irodalomtörténetet kiegészítő lírai olvasókönyv szerepében is szemlélhetjük.

Az első fordításait a kisdíák készítette még: 1941-ben egy Cankar-írást ültet át magyar nyelvre, 1944-ben, a hatodikos gimnazista a *Nesrečna devojka* című szerb népdalt tolmácsolja. Azóta munkásságának szerves része a műfordítás, érthető tehát, hogy *A madár árnyékába* majd tízezer verssor került: a XIX. század derekának szerb romantikusaitól máig majdnem mindenki megszólal magyar nyelven, aki nevet szerzett magának Jugoszlávia népei vagy nemzetiségei irodalmában. Választásának alapvető szempontjáról maga beszélt egyik 1976-os nyilatkozatában imígyen: „Sohasem az irodalmi szenzációt, az eleve tetszetős irodalmi »csúcsteljesítményeket« kutattam. Ehelyett legtöbbször a társkeresés, a személyes barátság, vonzódás, vagy pedig a szolgálat időszerű lehetősége határozta meg, mire esik fordítói választásom.” Ilyen ihlet hatása alatt nyúlt előbb Miroslav Antić, majd Florika Štefan és Dragutin Tadijanović, illetve Stevan Raičković versei után. Fordítói elveit foglalta össze a „madár árnyéka” képben: ha az eredeti vers a madár, a fordítása a madár árnyéka csupán! Nagy fordításgyűjteménye bevezetésében is ezt magyarázza: „Fordítottam személyes megismerkedést, születő barátságot kísérő, kézfogásnyi mozdulattal: fordítottam a magyar anyanyelvi »hangszerelés« bődítő lehetőségeinek örömeivel; a hasonlóan érzett hangvételek rátaláló kedvével, s úgy is: gyötrődve, vergődve, újrakezdve... Tehát nem irodalomtörténeti rangsorolás, még csak nem is egyéni ízlés teljes tükre ez a válogatás. Nem a madár – csupán az árnyéka.”

Az irodalomtörténeti igény azonban szüntelenül munkál Fehér Ferencben: a *Magyar Szó* szombati számaiban egymás után jelennek meg írásai Veljko Petrovićról, Zmaj Jovan Jovanovićról (rőla, többek között évfordulójára *Zmaj estéje* címen hangjátékot is írt), mostanában pedig Vuk Karadžićról. 1984-es írásgyűjteménye, az *Egyazon ég alatt* írásainak nagyobbik hányada is a jugoszláv népek irodalmaival, a fordítás kérdéseivel foglalkozik. „Lírai országjárásnak” nevezi ezeket az esszéisztikus vállalkozásokat, amelyeknek műfordítás a kísérő eredménye. De nevezi a „lehetetlen megkísértésének” is abban az írásában, amelyben a *Nesrečna devojka* fordítás-elemzését írta meg. Fehér Ferenc ilyen jellegű tanulmányainak ter-

mészetesen van kamatoztatható elméleti hozadéka is: a jugoszláv népek költészetének fordítási kérdései tisztázásához és magyar nyelven való normírozásához ad segítséget, adatot és anyagot.

Megjegyzés: Szövegünk 1987-ben íródott, a Fehér Ferencről készült kismonográfiánk kiegészítő fejezeteként, a költő válogatott művei szerb nyelvű, az újvidéki Dnevnik Kiadó gondozásában megjelenő kiadásához. Azóta Vállalt világ (naplójegyzetek) címen új kötete is megjelent (1988)!

AZ ELFELEJTETT DOSSZIÉ

STEVAN RAIČKOVIĆ

Már évek óta újra meg újra megtörténik velem, hogy a szobámban, amelyben mindennapjaimat töltöm, és amelyben dolgozom, akaratom ellenére egy régi érzés kerít hatalmába. Íróasztalom egyik mély fiókjában az egymáson sorakozó, különböző színű és vastagságú dossziék között – hiába keresve egy bizonyos eltűnt feljegyzést – felfedezem a sárgát, amely annyira vékony, hogy biztos vagyok benne: összecsukott fedelei között nincs semmi. És mindig ugyanúgy reagálok, amikor rájövök, hogy megint tévedtem: az irattartó nem üres, de vajon a benne találhatóakat fel tudom-e valaha is valamire használni?

Tíz-egynéhány meg nem jelent fordításomra bukkanok rá ilyenkor. Három egymástól meglehetősen különböző költő több versének átköltéseire, amelyeket orosz, bolgár és magyar nyelvről ültettem át szerbhorvára. Többnyire a Szláv rímek (*Slovenske rime*) című kötetem kimaradt anyaga ez, mert keletkezése során könyvem koncepciója állandóan változott és alakult, s végül úgy döntöttem, hogy minden szláv nyelvterületről csak egy-egy alkotót veszek fel az antológiába. (Ezért van az, hogy az oroszok közül csak Paszternak, a bolgárok közül pedig Elizaveta Bagrjana került be a válogatásba.) A magyar költő verseinek fordítása egy másik projektumhoz készült, amelynek megvalósításától már a kezdet kezdetén el is álltam.

Furcsa képeket és asszociációkat váltanak ki bennem ezek a félretett lapok, melyek ártatlanul is arra kárhoztattak, hogy fiókom sötétjébe legyenek száműzve, s csak ritkán bolygassák meg magányukat, akkor sem értük. Egy olyan ház felmaradt építőanyagára emlékeztetnek, amely már régen elkészült, s régóta laknak benne, vagy az elhúzódó, örökre elodázott építkezés feleslegessé vált kellékei. Tökéletesen megőrizve bár, mégis a feledés és az idő porával belepve hevernek ott, s mintha annak, aki időről időre kénytelen-kelletlen felfedezi őket, nem lenne szíve, hogy végérvényesen félretegye őket, de kedve és mentőötlete sincs arra, hogy valami más és új rendeltetést találjon a számukra.

Ez a három, különböző nyelven író költő, akik a véletlen folytán ugyanabban a sorsban osztoznak iratgyűjtőm mélyén, az idők folyamán annyira egybefonódtak a tudatomban, s verssoraik annyira hozzám közeliékké váltak, mint ha nemcsak ugyanaz a kéz fordította, hanem ugyanaz is írta volna őket.

Amellett hogy időnként ily módon kerül figyelmem előterébe sárga dossziém három költője, gyakran felidéznek bennem egy másféle, jóval tágabb asszociációs kört is, amely természetesen messze túlmutat szobám szűkös terén:

Hús-egynéhány évvel ezelőtt, amikor először és utoljára tartózkodtam Szófiában, bolgár házigazdám egyike felhívta a figyelmem egy koros, előkelő úriemberre, aki magányosan sétált Szófia főutcáján. Tanakodtunk, hogy megszólítsuk-e, s amíg ott elég hosszasan tépelődtünk, a jeles bolgár költő, Atanasz Dalcsev már el is tűnt a szemünk elől az egyik utcasarkon. Sohasem ismerkedtem meg vele személyesen...

Ügyszintén elég rég volt, amikor Aco Sopovval együtt Moszkvában jártam, s találkoztam Borisz Szluckij ismert orosz költővel, aki meghívott bennünket a lakásába. Néhány kellemes órát töltöttünk ott, spontán beszélgetéssel. Már korábban is hallottam hírét, hogy az elsők között volt az idős nemzedék tagjai közül, akik (a hruscsovi időkben) eredményesen ellenálltak azoknak a megkövesedett sablonoknak, amelyek hosszú ideig uralták az orosz költészetet. De még valamit megéreztem akkori látogatásom alkalmával: egy nagyon sajátos, kölcsönös vonzódást, amely akkor alakult ki közöttünk. Ami engem illet, tudtam, honnan ez a szimpátia: Szluckij 1944 októberében tartalékos tiszt volt a Vörös Hadsereg kötelékeiben, amely részt vett Belgrád felszabadításában.

Feltehetőleg valami hasonló határozta meg Szluckij irántam táplált rokonszenvét is: annyi ki tudja, milyen elviharzott év után moszkvai otthonába toppan egy költő, aki harcos és bizonytalanságokkal teli ifjúságának – némileg már az emlékek kódébe vesző – városából érkezett...

Irattartóm harmadik szerzője a mi magyar költőnk a Bácskából, Fehér Ferenc, kortársam és barátom már évtizedek óta. Lírikus, a síkvidéki, a pannon szindróma költője, aki a szívében melankolikus képet őriz az életről. Fehér Ferenc soraiban gyakran a magam életérzésére ismertem, főként specifikus lírai atmoszférájában, amelyet felismerhetően realiztikus elemekkel szőtt át – mert az én költészetem is hasonlóképpen a Tisza-parti gyermekkorom óta magamban hordozott éltető nedvekből táplálkozik egészen a mai napig, megtagadhatatlanul...

A két előbb említett költő, Atanasz Dalcsev és Borisz Szluckij, ha jól értesültem róla, nincs már az élők sorában. Fehér Ferencsel 1988 tavaszán együtt olvastuk fel a verseinket Újvidéken egy irodalmi esten, amelyet az 1928-ban született jugoszláv költőknek szenteltek. Nem meséltem el neki, hogy milyen társasága van már évek óta sárga dossziémban. De ez az esemény – az *én költőim* egyik még élő tagjával való találkozásom – arra ösztönzött, hogy Belgrádba

visszatérve, mihelyt íróasztalközelbe kerültem, megírom ezt a – jócskán elodázott – jegyzetet.

(1988)

Utóirat. Napló a költészetről (*Dnevnik o poeziji*) című kötetem anyaga már jócskán elidegenedett tőlem – a kiadóhoz került megmunkálásra –, amikor eljutott hozzám a szomorú hír, hogy Fehér Ferenc költő agyvérzés következtében elhunyt. Habár még sohasem tartottam halotti beszédet, 1989. augusztus 2-án elmentem az újvidéki temetőbe (két Fehér-verssel a zsebemben), és – egy utolsó pillanatban történt megbeszélés értelmében a sírnál – én is elbúcsúztam tőle:

„Drága Ferenc, tavaly láttuk egymást utoljára itt, Újvidéken, amikor néhányunknak, ugyanabban az évben, 1928-ban született költőknek közös irodalmi estet szerveztek – köztünk voltál Te is. Habár az alkalom – hatvanadik születésnapunk – akkor is meglehetősen melankolikus volt, eszem ágában sem volt arra gondolni, hogy következő találkozásunk ilyen tragikus és végérvényes lesz.

Belgrádból Újvidékre, sírodhoz, örökös otthonodhoz indulva nem virágot hoztam – tudtam, azzal sokan megtisztelnek –, hanem valami mást: a *saját* kézírataim közül a *Te* két versedet, amelyeket már régen írtál magyar nyelven, s amelyeket én már régen átültem szerbhorvára. S habár már nem hallhatod őket, itt most megpróbálkozom felolvasásukkal. Búcsúzóul, s érezve, hogy te – abszolút költőként – helyeselnéd ezt, kollégád, régi barátod tettét:

EPITAF

*Dobro mi je ovde u tami van sveta:
U dupljama su mi četiri krupna cveta.
Ležim nasamo među borovima.
U mome carstvu samo trave ima.
Nek bude šta bilo, dočekaću i to:
Uvo mi je na svet naslonjeno, skrivo.
Ovde ne može ni Bog da me prene.
Nabaci i ovu grudu još na mene.*

EPITÁFIUM

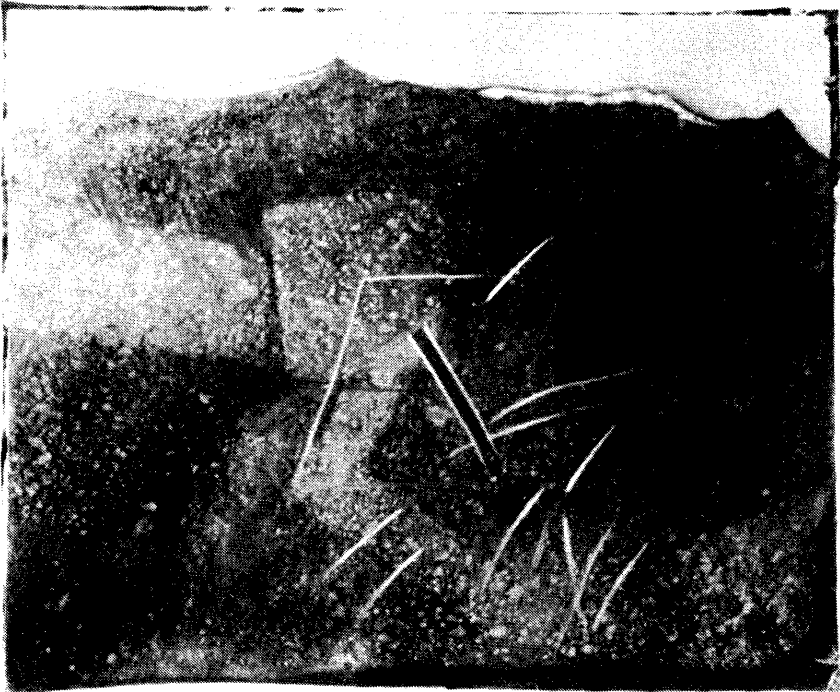
*Jó itt magammal a homályban:
Szemem gödrén négy nagy virág van.
Fekszem fenyőfák közt magamban –*

*Fűszálsuhogás a hatalmam...
Akármilyen lesz, én már kivárom,
Fülem rajta van a világon.
Nem bánt se jóisten, se ördög,
Csak még vedd rám azt a göröngyöt...*

Köszönöm neked, Fehér Ferenc, a költészeted és a barátságod. Nyugodj békében.”

(Az Epitáfium című vers – amelyet még néhány nem eléggé kidolgozott és közepes versátültetéssel egyetemben a sárga dossziémban találtam, s amelyekről feljegyzéseimben sem szóltam – tartalmával, üzenetével szinte önmagától kínálkozott, hogy írójának a sírjánál hangozzék el: úgy tűnt nekem, mintha éppen ezért, kizárólag erre az alkalomra írta volna. A másik vers, amelyet búcsúztatóm során elmondtam, a Vidéki rokonok fordítása volt.)

T. É. fordítása

Parcellák, olaj, 1989